

AVRUPA BİRLİĞİ'NİN FİNANSAL İMKANLARI VE TÜRKİYE-AKDENİZ ÜLKELERİ KARŞILAŞTIRMASI

Mevlüde Şimşek*

ÖZET

Avrupa Birliği(AB) hemen hemen bütün dünya ülkeleriyle ekonomik ilişki içindedir. Bu ülke gruplarından birisi de Akdeniz Ülkeleridir. Akdeniz ülkeleriyle ekonomik ilişkileri ticari imtiyazlara ve ekonomik işbirliği kurmaya dönüktür. AB, bu ülkelerle ekonomik işbirliğini geliştirmek amacıyla çeşitli dönemlerde finansal destek vermiştir. AB'nin kredileri bakımından Akdeniz ülkeleri ve Türkiye arasında karşılaştırma yapıldığında Türkiye aleyhine bir durum gözlenmiştir. Bu olumsuzluk hem kredilerin türünde hem de kredilerin miktarında izlenmiştir. AB, Türkiye'nin gümrük birliğine geçiş sürecini yeterince finansal anlamda desteklememiştir.

ABSTRACT

European Union(EU) almost has been established economic relations with all of the world countries. One of the these group countries are Mediterranean Countries. These relations has been based commercial privileges and economic cooperations. EU has been given financial support that for was imroved to relationsans between EU and Mediterranean Countries. When we compare Turkey and Mediterranean Countries in terms of EU credits, some disadvantages of Turkey have seen. These disadvantages have seen not only in the kind of credits but also in quantity of credits. EU has not supported enough the process of Turkey's custom union.

Giriş

İkinci dünya savaşından sonra çöken ekonomilerin kalkındırılması amacıyla dünyada bazı iktisadi birleşme hareketleri kıvılcımlanmıştır. Bu hareketin kuşkusuz şu an dünyada en başarılı olanı Avrupa Birliğidir(AB). AB 1958'de Roma Antlaşmasıyla kurulduktan sonra göstermiş olduğu performans tüm dünya ülkelerinin dikkatini çekmiş bu tarihten itibaren ülkeler, AB ülkeleri ile ekonomik ilişkilerini güçlendirmek istemişlerdir. Türkiye de AB ile yakınlaşma politikasını benimseyerek 1964'de ortak üye konumunu almıştır. Ortak üyelik (Ankara) Anlaşmasının temel amacı, Türkiye ile AB arasındaki ekonomik ilişkileri sürekli ve dengeli olarak geliştirmek, Türk ekonomisinin hızlı bir şekilde kalkınmasını sağlamak,

*Yard. Doç. Dr. Dumlupınar Üniversitesi Bilecik İİBF Öğretim Üyesi.

Türk halkının hayat standardını yükseltmek, Türkiye'nin gümrük birliği sürecini aşamalı olarak tamamlamasını sağlamak ve son dönem olan tam üyelik müzakerelerini başlatacak konuma getirmektir¹. AB bunu yaparken yine Ankara Anlaşmasında Türkiye'ye mali protokoller uyarınca kredi vermeyi de kabul etmiştir.

Çalışmamızın amacı, AB'nin Türkiye'ye gümrük birliğini kurana kadar(1996) Ankara anlaşmasında öngördüğü biçimde yeterli ölçüde finansal destek verip vermediğini saptamaktır. Bunu yaparken AB'nin Akdeniz ülkelerine verdiği kredi miktarları da belirlenerek karşılaştırma yapılacaktır. Yani, araştırmamız bir karşılaştırma analizidir.

Araştırmamızda önce AB'nin Akdeniz ülkeleriyle ilişkilerinin boyutu ve tarihçesi incelenecek daha sonra bu ülkelere verilen kredi miktarları saptanacak ve ardından Türkiye'ye açılan kredilerle bu ülkelere açılan krediler arasında bir karşılaştırma yapılacaktır.

1.1.Avrupa Birliğinin Ortak Akdeniz Politikası

AB Akdeniz ülkelerine şu sebeplerle önem vermektedir. İlk olarak Avrupa petrolünün önemli bir kısmı Akdeniz ülkelerinden sağlanmaktadır.Öte yandan, sözkonusu ülkeler Avrupalılar için önemli bir pazar özelliği taşımaktadır. Ayrıca, Avrupa uygarlığı ile Akdeniz kıyılarındaki uygarlıklar iç içe girmiş durumdadır². Bu nedenlerle Avrupa'nın Akdeniz ülkelerine yaklaşımı sıcak olmuştur.

Akdeniz ülkelerinin AB'ne yaklaşımı da olumludur. Bu yaklaşım 1960'dan sonra daha da olumlu bir havaya girmiştir. AB 1960'lı yıllardan itibaren bütün dünya ülkelerine güçlü olduğunu ispatlamıştır. Bunun sonucunda Akdeniz ülkeleri AB'ne yönelmiştir. AB 1968'de gümrük birliğini sağladıktan sonra bu kapsamda üçüncü ülkeler ortak gümrük vergisi uygulamasını başlatmıştır. Bu uygulamaya Akdeniz ülkeleri de dahil olmuş ve daha önce AB pazarına kolaylıkla giren akdeniz ülkeleri mallarına gümrük birliği sonrasında kısıtlama gelmiştir. Bu olumsuzluğu kaldırmak amacıyla Akdeniz ülkeleri AB'den ayrıcalık istemiştir. Bu çerçevede AB ve Akdeniz ülkeleri arasında ticari anlaşma imzalanmıştır. Taraflar arasında yapılan anlaşmalara göre Akdeniz ülkelerinin mamul malları ile bazı tür tarım ürünleri ve AB pazarına serbestçe girebilecekti.

AB 1972'de yapılan Paris Zirvesinde Akdeniz ülkeleriyle ilgili yeni bir karar almıştır. Buna göre, Afrika Karayip Pasifik ülkeleriyle kurulacak bağlarda dikkate alınmak suretiyle Ortak bir Akdeniz politikası belirlenmiştir³.Ortak Akdeniz Politikasının amacı AB ve Akdeniz ülkeleri

¹ Ankara Anlaşması, mad.2., 1964.

² F.Riccardi,"Akdeniz Politikası", *Avrupa Dergisi* 93, Eylül 1984, s.25.

³ Uluç Özülker, *Avrupa Topluluklarının Akdeniz Politikası*, AÜ ATAUM Yayını, Ankara, 1990, s.3.

arasındaki ticaretin geliştirilmesini sağlamaktır. Bu amacın gerçekleştirilmesi için ekonomik, sosyal ve teknik alanlarda işbirliği yapılması öngörülmüştür. Ancak, AB ile Akdeniz ülkeleri arasındaki kalkınma seviyesi farklılığı bu işbirliğine engel olmuştur. Bu yüzden AB, Akdeniz ülkeleriyle yaptığı işbirliği anlaşmalarına mali yardım içeren protokoller ilave etmiştir⁴.

AB'nin 1972'de ortak Akdeniz Politikası kapsamına aldığı ülkeler Cezayir, Fas, Tunus, Mısır, Ürdün, İsrail, Suriye, Yugoslavya, Malta, Kıbrıs, Türkiye, Yunanistan, İspanya ve Portekiz'dir⁵. Bu ülkeler içinde Türkiye ve Yunanistan'ın ayrıcalıklı bir konumu vardır. AB'nin bu ülkelerle yapmış olduğu ortak üyelik anlaşmalarının nihai hedefi tam üyeliktir. İspanya ve Portekiz ile yapılan anlaşmalarda tam üyelik hükmü yoktur. Buna rağmen bu ülkeler 1986'da tam üye olmuşlardır. AB'nin diğer Akdeniz ülkeleriyle yaptığı anlaşmaların temeli ise şu esaslara dayanmaktadır. AB Akdeniz ülkelerinin sanayi malları ile bazı tarım ürünleri ihracatından gümrük tarifesi almayacak veya düşük oranlı tarife uygulayacaktı. Ayrıca, bu ülkelere mali kaynak sağlayacaktı.

Ortak Akdeniz Politikasının içerdiği ülkelerle ilgili 1981 ve 1986 yıllarında önemli bir değişiklik olmuştur. Buna göre, Yunanistan 1981'de ve İspanya ile Portekiz de 1986'da AB'ne tam üye olarak katılmıştır. Başka bir değişiklik ise Malta ve Kıbrıs'ın 2003'de tam üye olarak kabul edilmesidir.

1.2. Avrupa Birliği'nin Sağladığı Finansman İmkanları Bakımından Akdeniz Ülkeleri ile Türkiye arasındaki Karşılaştırma

AB 1972'de Akdeniz ülkelerine yakınlaşma politikası başlatmış⁶ ve 1976'dan itibaren Akdeniz ülkeleri ile AB arasında işbirliği anlaşmaları imzalanmaya başlamıştır. Ticari anlaşmalara 1976 yılından sonra işbirliği anlaşmaları da ilave edilerek taraflar arasındaki ilişkiler daha da güçlenmiştir. Aşağıda bu anlaşmalar ve içerikleri verilmiştir.

Magrip ülkelerinden Fas ve Tunus ile AB arasında ticari anlaşma 1969'da imzalanmıştır. Anlaşma sadece ticari hükümleri içerdiğinden 1976'da Cezayir'i de dahil ederek işbirliği anlaşması imzalanmıştır. Bu çerçevede, AB ile sözkonusu üç ülke arasında ekonomik, teknik, mali ve sosyal konularda işbirliği yapılması amaçlanmıştır. Bununla beraber AB bu ülkelerin kalkınmalarını desteklemek amacıyla finansal destek vermeyi de kabul etmiştir.

⁴ Arif Esin, "Avrupa Topluluğu ve Akdeniz Ülkeleri Arası Mali Protokollerde Türkiye'nin Konumu", **İKV Dergisi**, Sayı 83, Eylül 1990, s.5.

⁵ A.g.m., s.5.

⁶ **Official Journal of the European Communities**, 26 September 1991, s.5.

AB'nin ticari ve işbirliği anlaşması imzaladığı ikinci ülke grubu Maşrik ülkeleridir. 1965 ve 1972'de Lübnan ve Tunus ile ticari anlaşma imzalanmıştır. Bu anlaşmalar 1977'de işbirliği anlaşmasına dönüştürülmüştür. Ayrıca, bu işbirliğine Ürdün ve Suriye de dahil edilmiştir. Bu çerçevede taraflar arasında ekonomik, teknik, sosyal ve mali alanlarda işbirliği sağlayabilmek için AB bu ülkelere finansman imkanı sağlamayı öngörmüştür.

AB'nin ikili anlaşma imzaladığı ülkelerden birisi de Kıbrıs olmuştur. Kıbrıs ile 1972'de imzalanan ve 1973'de yürürlüğe giren anlaşmanın temeli gümrük birliği esasına dayanmaktadır. Anlaşma kapsamında Kıbrıs'a finansal kaynak da transfer edilecekti.

Malta ve AB arasındaki anlaşmanın esasları da Kıbrıs'a benzemektedir. Bu anlaşma 1970'de yapılmış ve 1971'de yürürlüğe girmiştir. Anlaşmanın esası gümrük birliğine dayalıdır. AB Malta'ya da finansman imkanı tanıyacaktı.

AB'nin anlaşma yaptığı bir diğer ülke ise İsrail'dir. İsrail ve AB arasında 1975'de imzalanan anlaşma serbest ticaret anlaşması kapsamındaydı. Anlaşmanın temel amacı, iki taraf arasında işbirliğini geliştirmek, altyapı projelerinin ortak yapımını sağlamak ve ticari ilişkileri artırmaktı. Bu hedeflere ulaşabilmek amacıyla anlaşmada AB kredi vermeyi de kabul etmiştir.

Son olarak AB Yugoslavya ile bir işbirliği anlaşması imzalamıştır. Söz konusu anlaşma 1973'de imzalanmış ve 1983'de işbirliği anlaşması kapsamına alınmıştır. Bu doğrultuda, taraflar arasında ticari ilişkiler geliştirilecek ve AB tarafından finansal kaynak aktarılacaktı.

AB Akdeniz ülkeleriyle imzaladığı ticari anlaşmalar doğrultusunda bu ülkelerin sanayi ürünleri ve bazı tür tarım ürünleri ihracatına gümrük indirimleri uygulamıştır. Bununla beraber, işbirliği anlaşmaları yönünde Akdeniz ülkelerinin herbirine finansal destekte bulunmuştur. Günümüzde de AB'nin bu ülkelere yönelik mali yardımları devam etmektedir.

Çalışmamızda ilk olarak AB'nin Akdeniz ülkelerine sağladığı finansman imkanları mali protokoller çerçevesinde incelenecek, ardından Türkiye'ye sağlanan finansal imkanlarla karşılaştırma yapılacaktır. AB'nin Akdeniz ülkeleri ve Türkiye'ye yönelik kredileri Tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo 1: Avrupa Birliği'nin Mali Protokollerle Akdeniz Ülkelerine Sağladığı Finansal Kaynaklar:

Milyon Euro

Ülkeler	Mali protokoller	Süre	AYB kaynaklı	AB Bütçesi	Toplam	% *
Magrip ülkeleri						
Cezayir	I Mali Protokol	1978-1981	70	44	114	11.6
	II Mali Protokol	1983-1986	107	44	151	
	III Mali Protokol	1988-1991	183	56	239	
	IV Mali Protokol	1991-1996	280	70	350	
			640	214	854	
Fas	I. Mali protokol	1978-1983	56	74	130	14.8
	II Mali protokol	1983-1986	90	109	199	
	III Mali protokol	1988-1991	151	173	324	
	IV Mali protokol	1991-1996	220	218	438	
			517	574	1091	
Tunus	I. Mali protokol	1978-1983	41	54	95	10.1
	II Mali protokol	1983-1986	78	61	139	
	III Mali protokol	1988-1991	131	93	224	
	IV Mali protokol	1991-1996	168	116	284	
			418	324	742	
Maşrik ülkeleri						
Mısır	I. Mali protokol	1978-1983	93	77	170	19.9
	II Mali protokol	1983-1986	150	126	276	
	III Mali protokol	1988-1991	249	260	449	
	IV Mali protokol	1991-1996	310	258	568	
			802	721	1463	
Ürdün	I. Mali protokol	1978-1983	18	22	40	4.5
	II Mali protokol	1983-1986	37	26	63	
	III Mali protokol	1988-1991	63	37	100	
	IV Mali protokol	1991-1996	80	46	126	
			198	131	329	
Lübnan	I. Mali protokol	1978-1981	20	10	30	4.7
	Birinci Acil yardım	1977-1978	20		20	
	II Mali protokol	1983-1986	34	16	50	
	İkinci acil yardım	1982	50		50	
	III Mali protokol	1988-1991	53	20	73	
	Üçüncü acil yardım	1987	50		50	
	IV Mali protokol	1991-1996	45	24	69	
			272	70	342	
Suriye	I. Mali protokol	1978-1983	34	26	60	6.3
	II Mali protokol	1983-1986	64	33	97	
	III Mali protokol	1988-1991	110	36	146	
	IV Mali protokol	1991-1996	115	43	158	
			323	138	461	

Tablo 1 Devamı:

Milyon Euro

Diğer Akdeniz Ülkeleri						
Kıbrıs	I. Mali protokol	1979-1983	20	10	30	1.8
	II Mali protokol	1984-1988	28	16	44	
	III Mali protokol	1988-1993	44	18	62	
			92	44	136	
Malta	I. Mali protokol	1978-1983	16	10	26	1.3
	II Mali protokol	1986-1988	16	13.5	29.5	
	III Mali protokol	1988-1993	23	15	38	
			55	38.5	93.5	
Yugoslavya	Ara Borç	1979	50		50	10.9
	I Mali protokol	1980-1985	200		200	
	II Mali protokol	1988-1991	550		550	
			800		800	
İsrail	I. Mali protokol	1978-1981	30		30	2.9
	II Mali protokol	1984-1986	40		40	
	III Mali protokol	1988-1991	63		63	
	IV Mali protokol	1991-1996	82		82	
			215		215	
Türkiye	I. Mali protokol	1964-1960		175	175	11.2
	II Mali protokol	1973-1976	25	195	220	
	Tamamlayıcı protokol	1973		47	47	
	III Mali protokol	1979-1981	90	220	310	
	Özel İşbirliği Fonu	1981-1991		75	75	
			115	712	827	
			4447		7553.5	100

Kaynak: EIB, **European Investment Bank Annual Report 1978**, s.12; **1988**, s.63; **1990**, s.44; Comission of the European Communities, **xxv th General Repport on the Activities of the European Communities 1991**, s.284.' den yararlanarak tarafımızdan düzenlenmiştir.

* yüzde sütunu tarafımızdan hesaplanmıştır.

Burada ilk olarak yukarıda miktarı saptanan kredi tutarlarının söz konusu ülkelerin hangi sektörlerinde kullanıldığı analiz edilecektir.

AB, Magrip ülkelerinden Cezayir'e dört mali protokolle toplam 854 milyon euro kredi vermiştir. Bu tutarın yüzde 75'i AYB kaynaklarından yüzde 25'i de AB bütçesinden sağlanmıştır. Bu çerçevedeki krediler genellikle altyapı yatırımlarının finansmanında kullanılmıştır. Özellikle Cezayir'de yeni yol yapımı veya mevcut yolların düzeltilmesine ağırlık verilmiştir. Kredilerin bir kısmı da elektrik dağıtımını sistemli, bir şekilde gerçekleştiren projelerin finansmanına yöneltilmiştir. Cezayir, Akdeniz ülkelerine yönelik AB yardımlarının yüzde 11.6 oranında yararlanmıştır.

AB'nin Fas'a tahsis ettiği kredi miktarı 1.091 milyar eurodur. Bu miktarın 517 milyonu AYB kaynaklı kredilerden ve 574 milyon eurosu da AB bütçesinden sağlanan kaynaklarından oluşmaktadır. Bu ülke Akdeniz

ülkelerine yönelik AB kredilerinden yüzde 14.8 oranında pay almıştır. Bu krediler Fas'ın altyapı ve enerji sektörleri ile küçük ve orta ölçekli sanayi işletmelerine ait projelerin finansmanında kullanılmıştır. Burada AB'nin desteklediği projelerin bazılarında yararlanmakta yarar görülmektedir. Örneğin, 1981'de AYB kaynaklarından verilen 30 milyon euroluk kredinin 15 milyonu Fas'ın safi ve agadır limanlarını onarmak için kullanılmıştır. Geriye kalan 15 milyonluk finansal kaynak ise küçük ve orta boy işletmelere ait projelerin finansmanında kullanılmıştır⁷. Bununla beraber, 1989'da sağlanan 39 milyon euroluk kredinin 30 milyonu bu ülkenin kırsal bölgelerine elektrik bağlamada kullanılmıştır. Bu çerçevedeki finansal destek AB bütçesinden tahsis edilmiştir. AYB kaynaklarından verilen 9 milyonluk kredi ise yine küçük ve orta ölçekli sanayi işletmeleriyle ilgili projelere yöneltilmiştir⁸. Bir başka örnek ise AB'nin 1990'da tahsis ettiği kredilerin kullanım alanıyla ilgili olup Fas'a 13 milyon euro finansman imkanı sağlanmıştır. Kredinin yüzde 85'i AYB kaynaklarından ve yüzde 15'lik kısmı da AB bütçesinden verilmiştir. AYB kaynaklarından sağlanan 11 milyon euroluk kredi Fas'ın Akdeniz kıyılarında bulunan kasabalarındaki atık su birikintilerini gideren ve çevre düzenlemesini sağlayan projeleri finanse etmiştir. Bununla beraber 2 milyon euroluk bütçe kaynaklı kredi küçük ve orta boy işletmelerin finansmanında kullanılmıştır⁹.

AB'nin finansal kaynak aktardığı son Magrip ülkesi Tunus olmuştur. Tunus ve AB arasında dört mali protokol imzalanmıştır. Protokoller gereğince 742 milyon euro kredi verilmiştir. Bunun 324 milyonu AB bütçesinden , 418 milyonu da AYB kaynaklarından sağlanmıştır. Tunus'un AB kredilerinden yararlanma oranı yüzde 10.1 dir. Bu yöndeki krediler ülkenin altyapı yatırımlarının finansmanında, küçük ve orta ölçekli işletmelerin finansmanında ve turizm sektöründeki işletmelerin finansmanında kullanılmıştır. AB'nin finanse ettiği projelerden bir örnek vermek gerekirse, kimyasal maddelerin denize dökülmesini önlemek için 1990'da 35 milyon euro civarında verilen krediyi örnek gösterebiliriz¹⁰.

AB Maşrik ülkelerine de kredi vermiştir. Maşrik ülkeleri, Mısır, Ürdün, Lübnan ve Suriye'dir.

Mısır Akdeniz ülkelerine yönelik kredilerden yüzde 19.9 oranında yararlanmıştır. Bu ülkeye 1.463 milyar euro kredi verilmiş olup bunun yüzde 55'i AYB kaynaklarından yüzde 45'i de AB bütçesindedir. Krediler, Mısır'ın altyapı ve enerji sektörlerinde, turizm işletmelerinin finansmanında kullanılmıştır.

İkinci Maşrik ülkesi Lübnan ise AB kredilerinden yüzde 4.7 oranında yararlanmıştır. Lübnan'a verilen toplam kredi miktarı 342 milyon euro olup

⁷ EIB Annual report 1981, s.101.

⁸ A.g.e.,s .40.

⁹ A.g.e. ss. 40-41.

¹⁰ EIB Annual Report 1990, s.48.

bunun yüzde 80 i AYB kaynaklarından ve yüzde 20 si de AB bütçesinden tahsis edilmiştir. Kredilerin büyük bölümü Lübnan'ın enerji sektörüyle ilgili projelerin finanse edilmesinde kullanılmıştır. Örneğin, 1981'de verilen 12 milyon euro tutarındaki kredi Zouk ve JEEH elektrik istasyonlarının kurulmasında kullanılmıştır¹¹.

Tablo 1'e göre Suriye'ye toplam 461 milyon euro kredi verilmiştir. Bunun Akdeniz ülkelerine yönelik AB kredileri içindeki payı yüzde 6.3'tür. Bu çerçevedeki kredilerin yüzde 70'i AYB kaynaklarından, yüzde 30'u da AB bütçesinden sağlanmıştır. Kredilerin önemli bir bölümü altyapı ve enerji sektörlerine yöneltilmiştir.

AB'nin finansman imkanı sağladığı diğer Akdeniz ülkeleri Kıbrıs, Malta, Yugoslavya ve İsraildir.

AB 1979-1993 dönemini içermek üzere Kıbrıs'a 136 milyon euroluk kredi açmıştır. Kıbrıs'ın AB kredilerinden yararlanma oranı yüzde 1.8'dir. Bu ülkeye dönük kredilerin yüzde 68'i AYB kaynaklarından yüzde 32'i de AB bütçesinden verilmiştir. Bu doğrultudaki krediler Kıbrıs'ın altyapı projelerini desteklemiş ve genellikle kanalizasyon sisteminin iyileştirilmesine yöneltilmiştir¹².

Malta ve AB arasında imzalanan üç mali protokol uyarınca 93.5 milyon euro kredi kredi verilmiştir. Akdeniz ülkeleri arasındaki oranı yaklaşık olarak yüzde 1.3'tür. Kredilerin yüzde 59'u AYB kaynaklı, yüzde 41'i bütçe kaynaklıdır. Malta'ya sağlanan kredilerin tamamı haberleşme alanında kullanılmıştır. Projeler telefon hizmetlerinin etkin yürütülmesine dönüktü. Ayrıca, Malta hava limanına da kredi verilmiştir.

AB Yugoslavya'ya iki mali protokol ve ara borç çerçevesinde 800 milyon euro kredi açmıştır. Yugoslavya'nın AB kredilerinden aldığı pay yaklaşık yüzde 10.9'dur. Söz konusu kredilerin tamamı AYB kaynaklarından sağlanmıştır. Ancak burada vurgulanması gereken önemli nokta, Yugoslavya ve AB arasında 1991-1996 dönemini içerecek üçüncü bir mali protokol düzenlenmiş olup Yugoslavya'daki karışıklık sebebiyle iptal edilmiştir. Üçüncü mali protokolle verilmesi öngörülen kredi miktarı 807 milyon euro idi. Ancak AB eski Yugoslavya'daki sığınmacılar için bir yardım kampanyası düzenlemiş ve 6.5 milyon euro'luk finansal destek sağlamıştır¹³.

AB'nin mali kaynak tahsis ettiği bir başka ülke de İsrail olmuştur. Tablo 1'den de görüleceği üzere İsrail'e 215 milyon euro kredi açılmıştır. Tamamı AYB kaynaklı olan kredilerin Akdeniz ülkeleri içindeki oranı yüzde 2.9'dur. Krediler, küçük ve orta boy işletmelerin faaliyetlerini finanse etmiş ve tamamı İsrail Sınai Kalkınma Bankası aracılığıyla verilmiştir. En fazla kredi alan sektörler gıda, tekstil ve elektronik sanayileridir.

¹¹ EIB Annual Report 1981, s.50.

¹² EIB Annual Report 1986, s.71.

¹³ EC News, yıl 6, sayı 16, 26 Haziran 1992.

AB'nin Türkiye'ye yönelik kredileri de diğer ülkeler gibi mali protokoller uyarınca gerçekleşmiştir. Üç mali protokol ve bir de tamamlayıcı protokol ile Türkiye'ye 752 Milyon euro kredi açılmıştır¹⁴. Bununla birlikte, özel işbirliği fonu ile 75 milyon euro hibe mahiyetinde bir yardım sağlanmıştır¹⁵. Türkiye'ye sağlanan finansal desteğin toplam miktarı 827 milyon eurodur. Bunun yüzde 14'ü AYB kaynaklarından yüzde 86'sı da AB bütçesinden sağlanmıştır. Türkiye'nin Akdeniz ülkelerine sağlanan AB yardımları içindeki payı yüzde 11.2 dir. Bu oranlar yönünde Türkiye ve Akdeniz ülkeleri arasında bir karşılaştırma yapıldığında Türkiye **dördüncü** sırada yer almaktadır. Türkiye'nin önüne geçen ülkeler Mısır, Fas ve Cezayirdir. AB yardımları bakımından Türkiye'den sonra gelen ülkeler ise sırasıyla Yugoslavya, Tunus, Suriye, Lübnan, Ürdün, İsrail, Kıbrıs ve Maltadır. AB'nin Akdeniz ülkelerine yönelik kredilerinden en fazla yararlanan ülke Mısır en az yararlanan ülke de Malta olmuştur.

AB'nin sağladığı finansman imkanları bakımından Türkiye ve Akdeniz ülkeleri arasındaki bir başka karşılaştırma kredi dönemlerinde geçerli olan ülke nüfusuna göre yapılabilir. Bu çerçevedeki karşılaştırmayı yapabilmek için Tablo 2 düzenlenmiştir.

¹⁴ Mevlüde Şimşek ve Erdal Ergün, Avrupa Birliği- Türkiye İlişkilerinde Mali Protokollerin Yeri ve Önemi, DPÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, sayı 6, yıl 5, Haziran 2002, ss.87-104.

¹⁵ EC/Turkey Special Action Programme Progress Report, HDTM, September, 1991, s.1-6; Yücel Ergün, "Avrupa Yatırım Bankası ve Türkiye'ye Uyguladığı Kredi Politikası", **Maliye Dergisi**, sayı:4, Kasım Aralık 1982, s.36.

Tablo 2: AB'nin Finansman İmkanları Bakımından Türkiye ve Akdeniz Ülkeleri Arasındaki Nüfus Karşılaştırması

Ülkeler	Kredi Miktarı(Milyon Euro)	Toplam Nüfus	Kişi başına kredi miktarı	Yüzde	Sıralama
Cezayir	504.0	22.420	22.5	3.5	10
Fas	653.0	22.480	29.0	4.6	8
Tunus	458.0	7.230	63.3	9.9	4
Mısır	895.0	49.610	18.0	2.8	11
Ürdün	203.0	3.660	55.5	8.7	5
Lübnan	223.0	2.710	82.3	12.9	3
Suriye	303.0	10.610	28.6	4.5	9
Kıbrıs	74.0	670	110.4	17.3	2
Malta	55.5	380	146.1	22.9	1
Yugoslavya	800.0	22.425	35.7	5.6	6
İsrail	133.0	4.300	30.9	4.9	7
Türkiye	827.0	56.473	14.6	2.3	12
TOPLAM	5,128.5	202.968	636.9	100.0	

Kaynak: **ACP Eurostat Basic Statistics** 1988, Luxemburg, 1989, ss.218-235; DİE, **Türkiye İstatistik Yıllığı** 1990, DİE Yayını, Ankara, 1992, ss.508-510 *veriler derlenerek tarafımızdan hesaplanarak düzenlenmiştir.

Yukarıdaki tablo incelendiğinde şu sonuçlara ulaşılmıştır. AB'nin Türkiye'ye açtığı krediler açısından kişi başına düşen kredi miktarı en fazla olan ülkeler Malta(146.1 euro) ve Kıbrıs'tır(110.4). Kişi başına düşen kredi oranı Malta'da yüzde 22.9 ve Kıbrıs'ta yüzde 17.3'tür. AB'nin kişi başına en az kaynak verdiği ülke ise yüzde 2.3 ile Türkiye'dir.

AB'nin finansman imkanları bakımından Türkiye ve Akdeniz ülkeleri arasındaki bir başka karşılaştırma konusu kredilerin türleriyle ilgilidir.AB'nin Türkiye'ye yönelik kredilerinin yüzde 89'u özel şartlı kredi özelliği taşımaktadır. Ancak, AB'nin diğer Akdeniz ülkelerine açtığı krediler ise AYB kaynaklıdır. Oysa, AYB kaynaklarından sağlanan krediler özel sektör projelerini finanse ederken AB bütçesinden tahsis edilen krediler daha ziyade kamu ve özel sektör projelerini finanse eder. Bu gerçekten hareketle AB'nin diğer Akdeniz ülkelerinin özel sektörünü desteklerken Türkiye'nin Kamu sektörüne daha ağırlık verdiği anlaşılmaktadır.

AB'nin hibeleri bakımından Türkiye ve Akdeniz ülkeleri arasında karşılaştırma yapıldığında Türkiye'ye verilen hibe imkanının oldukça yetersiz olduğu görülmüştür. Örneğin, Magrip ülkelerine 835 milyon Maşrik ülkelerine 862 milyon Kıbrıs'a 29 milyon ve Malta'ya 28 milyon euro karşılıksız yardım imkanı getirilmiştir.Yugoslavya ve İsrail bu imkandan hiç faydalanamamıştır. Türkiye ise yukarıda belirtildiği gibi özel işbirliği fonu çerçevesinde gümrük birliği sürecine kadar sadece 75 milyon euro hibe

alabilmiştir. Bu miktarın diğer Magrip ve Maşrik ülkelerine göre yetersiz olduğu anlaşılmaktadır. Öte yandan, Türkiye'ye dördüncü mali protokol ile 50 milyon euro hibe verilmesi düşünülmüş¹⁶ ancak, dördüncü mali protokolün sürekli veto edilmesi nedeniyle hala bu hibe alınamamıştır.

SONUÇ VE BULGULAR

AB'nin kredi verdiği yegane ülke Türkiye değildir. Örneğin, AB Akdeniz ülkelerine de çeşitli zamanlarda kredi vermiş ve hala da vermeye devam etmektedir. Ancak, AB'nin diğer ülkelerle olan ilişkilerinin mahiyeti Türkiye ile ilişkilerine benzememektedir. Türkiye'nin farkı gümrük birliğini sağlayacak olması ve tam üyeliğe aday bir ülke olmasıdır. Diğer Akdeniz ülkelerinin gümrük birliğini kurmak gibi bir yükümlülükleri yoktur. Bu düşünceden hareketle AB'nin Türkiye'ye Akdeniz ülkelerine göre daha fazla finansal destek sağlaması gerektiğini söylemek yanlış olmaz kanısındayız. Kaldı ki, AB-Türkiye ilişkilerinin başlangıcı olan Ankara Anlaşması'nda Türkiye'nin kalkınmasını finanse etmeye ve gümrük birliği sürecini kolaylıkla başlatabilmesi için finansal destek verileceğine dair bir hüküm vardır. Çalışmamızda yaptığımız karşılaştırmaya göre AB'nin bu düşüncüyü taşımadığı anlaşılmaktadır. Örneğin, Akdeniz ülkelerinde kişi başına düşen yardımlar incelendiğinde Türkiye'nin Akdeniz ülkeleri arasındaki yerinin onikinci(12) sırada olduğu görülmüştür. Türkiye ve Akdeniz ülkeleri arasında AB kredileri bakımından Türkiye'nin aleyhine bir gelişme söz konusudur. Kaldı ki yukarıda da belirttiğimiz gibi, Akdeniz ülkelerinin gümrük birliğini kurmak gibi bir yükümlülükleri de yoktu.

AB kredileri bakımından Akdeniz ülkeleri ve Türkiye arasındaki bir başka dengesizlik ise kredilerin türleriyle ilgilidir. AB'nin Akdeniz ülkelerine yönelik kredilerinin büyük bölümü söz konusu ülkelerin özel sektörünü finanse ederken Türkiye'nin daha ziyade kamu sektörü finanse edilmiştir. Diğer yandan Türkiye'ye verilen krediler özel şartlı kredilerdir. Bu demektir ki, Türkiye'ye verilen krediler bir dizi şarta tabii tutulmuştur. Örneğin, projeler için gerekli yatırım mallarının ithalatının belli piyasalardan yapılması gibi. Aslında, kredilerin belli özel şarta tabii tutulmasının hem olumlu hem de olumsuz yönleri vardır. Bu tip krediler, kalkınmayı olumlu yönde etkileyecek projelere yöneltildiği sürece kalkınmaya daha fazla katkı sağlayacaktır. Bu bakış açısından AB kredilerinin bir dizi şarta bağlı olarak verilmesi Türkiye için bir avantaj sayılabilir. Ancak, gözden kaçmaması gereken bir başka konu ise bu özel şartların içinde proje için gerekli yatırım mallarının belli piyasalardan yapılması şartıdır. Böyle bir şart olmasa daha ucuz piyasalara yönelmek mümkün olabilecekti. Kuşkusuz bu durum yatırımların maliyetini yükseltir.

¹⁶ "600 Million ECU For Custom Union" **European report**, 30 May 1990, s.7.

Burada, “AB Türkiye’nin kalkınmasını finanse etmek zorunda mıdır?” diye bir soru sorulabilir. Elbette ki, AB Türkiye’nin bütün kalkınma çabasını finanse edemez. Ancak AB Türkiye ile ortaklık anlaşması imzalarken Türkiye’nin kalkınmasını hızlandırmak ve gümrük birliğine hazırlamak için kredi imkanı sunacağını öngörmüştü. Ankara Antlaşmasında ki bu hükmün düzenli bir şekilde yerine getirildiği söylenemez. Bunu Akdeniz ülkeleriyle yaptığımız karşılaştırmanın sonucundan anlamaktayız.

AB’nin finansal desteği bakımından Akdeniz ülkeleriyle Türkiye arasında Türkiye aleyhine bir tavrın varlığının yanısıra, bu ülkelerden Malta ve Kıbrıs’ın Türkiye’den önce tam üye olması da düşündürücü bir durumdur.

KAYNAKLAR

ACP Eurostat Basic Statistics 1988, Luxemburg, 1989.

Ankara Anlaşması, mad.2., 1964.

Comission of the European Communities **xxv th General Repport on the Activities of the European Communities 1991**, s.284.

DİE, **Türkiye İstatistik Yıllığı 1990**, DİE Yayını, Ankara, 1992.

EC News, yıl 6, sayı 16, 26 Haziran 1992.

EC/Turkey Special Action Programme Progress Report, HDTM, September 1991.

EIB Annual report 1981.

EIB Annual report 1983

EIB Annual report 1988

EIB Annual report 1978

EIB Annual Report 1990.

EIB Annual Report 1986.

Ergün, Yücel, "Avrupa Yatırım Bankası ve Türkiye'ye Uyguladığı Kredi Politikası", **Maliye Dergisi**, sayı:4, Kasım Aralık 1982.

Esin, Arif" , Avrupa Topluluğu ve Akdeniz Ülkeleri Arası Mali Protokollerde Türkiye'nin Konumu", **İKV Dergisi**, Sayı 83, Eylül 1990.

Official Journal of the Euopean Communities, 26 September 1991, s.5.

Riccardi, R,"Akdeniz Politikası", **Avrupa Dergisi 93**, Eylül 1984.

Şimşek, Mevlüdiye ve Erdal Ergün, Avrupa Birliği- Türkiye İlişkilerinde Mali Protokollerin Yeri ve Önemi, **DPÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**,sayı 6, yıl 5, Haziran 2002.

